

## FRAN RAMOVŠ IN KOROŠKA TOPONOMIJA

Marsikatero Ramovševih razlage o koroški toponimiki niso upoštevane v Kranzmayerjevi knjigi *Krajevna imena Koroške*, npr. *Tigring – Tigrče*, *Klagenfurt – Celovec*, *Völkermarkt – Velikovec* (nar. *Bl(ə)kòyc*), *Tultschnig – Čanjče*. Posebna pozornost pripade alpskoslov. sklopoma \*šč in \*dl.

Many of Ramovš's explanations of Carinthian toponymy are not taken into consideration in Kranzmayer's book *Krajevna imena Koroške*, e.g., *Tigring – Tigrče*, *Klagenfurt – Celovec*, *Völkermarkt – Velikovec* (nar. *Bl(ə)kòyc*), *Tultschnig – Čanjče*. Particular attention is given to the Alpine Slavic clusters \*šč in \*dl.

Kot sovjetski slavist S. I. Bernštejn<sup>1</sup> v uvodu prevoda Slovenskih jezikov R. Nahtigalá, ki ga je redigiral, upravičeno ugotavlja, je iz slovenskega naroda izšla vrsta pomembnih znanstvenikov. Enemu izmed njih, Franu Ramovšu, je posvečen ta simpozij. Pri pripravi svoje knjige, *Alpenslawische und slowenische Ortsnamen Kärntens*, ki bo izšla v letu 1995, sem se naučil ceniti Ramovševa dela kot važne vire, saj je on, kar se tiče vprašanj zgodovine slovenskega jezika na splošno in onomastike posebno, bolj avtoriteten kot ne manj pomembni znanstvenik E. Kranzmayer.<sup>2</sup> Že F. Bezljaj<sup>3</sup> je v svoji recenziji Kranzmayerjeve knjige *Ortsnamenbuch von Kärnten* zapisal, da Kranzmayer skoraj ni upošteval del slovenskih strokovnjakov; tudi Ramovša se je le na robu dotaknil. Na tak način je prišlo v Kranzmayerjevem delu *Ortsnamenbuch* do vrste nepravilnih, deloma pa dvomljivih razlag toponimov, ki so po izvoru slovanski. Temu bi se bil lahko izognil in včasih bi se bilo lahko povečalo število možnih razlag.

Nepravilno (ali vsaj skrajno dvomljivo) razlaga Kranzmayer *Tigring* in to s keltskim etnonimom *Tigurijci* (ki pa so se, kot ugotavlja sam, naselili v današnji Švici!).<sup>4</sup> Ramovš je to krajevno ime razlagal z osebnim imenom,<sup>5</sup> kar je po imenskem tipu verjetneje, saj gre za pogostni tip osebnega imena \*-ir'i (-iče). Za sprednjim členom se skriva slovanizirano nemško osebno ime *Deg(in)hart* ali *Dietgēr*, in nemško -ing ima podobno vlogo kot slov. -iče.<sup>6</sup>

Spregledal je Kranzmayer Ramovševu razlago *Klagenfurta/Celovca*.<sup>7</sup> Prevezel je

<sup>1</sup> R. NAHTIGAL, *Slavjanskije jazyki* (Moskva, 1963), prev. N. M. Elkina, v uvodu str. 5.

<sup>2</sup> Kdor sodi o KRANZMAYERJEVI knjigi *Ortsnamenbuch von Kärnten*, I–II (Celovec, 1956–58), ne sme pozabiti, da gre za pionirski dosežek, ki ga je avtor v težkih časih po 28 letih trdega dela napisal najprej v letu 1946 in ga v letih 1948–1950 predelal (glej 1. del 17).

<sup>3</sup> Inštitut za narodnostna vprašanja v Ljubljani, razprave in gradivo 1963/3, 67–94.

<sup>4</sup> KRANZMAYER, II, 233.

<sup>5</sup> F. RAMOVŠ, *Historična gramatika slovenskega jezika II: Konzonantizem* (Ljubljana, 1924), 267.

<sup>6</sup> Zato so krajevna imena slovenskega izvora, ki so se prvotno v nemščini končevala na -ik (-ig) oz. -in, velikokrat preoblikovala v -ing. Gre torej za skupno delovanje fonetične in funkcionalne podobnosti.

<sup>7</sup> RAMOVŠ, 138 in sl.

(zares duhovito) razlago rojaka P. Lessiaka,<sup>8</sup> po katerem je *Klagenfurt* ime prikazni: na brodu, ki pelje preko Gline naj bi razsajalo (strašilo) mitološko bitje *Klage*, slov. *Cvilja*. Odločilna slabost te razlage je dejstvo, da ni najti neposrednih vzporednic: *Klagenfurt* je v tem pogledu osamljen. Keltsko-romansko *\*Aquilava* pa, kakor je postuliral Ramovš, nikakor ni izolirano ime (prim. *Aquilis* pri Emoni, *Aquileia* itd.). *Aquilava* naj bi (preko *\*kūilay-*) dalo slov. *\*cvl'ovb* (+ *-6c6*). Prvotna slov. oblika koroškega glavnega mesta je *\*cvil'ôvâc*, prvič zapisana v letu 1615 kot v *Zelouzi*.<sup>9</sup>

In kot je kelt.-rom. *Dravus* dalo kor. nar. *Trôg-*, tako naj bi zgodnjelov. *\*kūilay-* privedlo do kor. nar. *Khlôg-*, iz katerega bi nastalo *Klagenfurt*.

V vseh točkah Ramovšu pač ni mogoče slediti, vendar je prav gotovo njegova za-sluga, da je pokazal pravo pot. Jaz sem sprejel njegovo idejo s to razliko, da v rom. *\*aquiliu-* vidim 'kraj ob vodi'.<sup>10</sup> Pot od *\*aquiliu* do nem. *Klagenfurt* je bila naslednja: (1) rom. *\*l'aquiliu* (s členom) → *\*la quiliu* (tako oblikoslovno preoblikovanje lahko v Romaniji opazujemo velikokrat, prim. retorom. krajevno ime *Lavatotg* oz. *Vaduz*, obe iz rom. *l'aquaeductus*, *\*l'aquavite* → *La Quaita*, *\*l'aciale* → *La Tschal*, ali rom. (predrom.) *attega* 'koča, gorska koča' je retorom. *tegia-*, v zahodni Avstriji kot *Taie*, iz *\*'a/tegia*); (2) *\*(la) quiliu* (brez člena izposojeno v zgodnjo slovenščino); (3) *\*qu:liu* da zgodnjelov. *\*kvīliū* in (po tretji palatalizaciji) dalje *\*cvil'6*; (4) *\*cvil'6* se razširi s *-ov6c6*, nastane slov. *Cviljovec*; (5) ker se je *Cviljovec* po ljudski etimologiji povezovalo s *cvilja*, *cviliti* (glej zgoraj), pri čemer je narodno verovanje gotovo igralo vlogo, se je preneslo krajevno ime, ker imenovani kraj leži ob brodu, v nemščino kot *Klagenfurt*, to ime pa so prevedli v srednjeveško latinščino *Queremonie vadus*; (6) ker je nadaljnji lokalni narečni razvoj od slov. *Cviljovec* k *Ciljovec*, *Celovec* po ljudski etimologiji predpostavljano zvezo s *cvilja* spet oddaljil, mora biti prevod v nemščino zelo star.

Načelno pa pridemo tudi od Ramovševega *\*Aquilava* do istega rezultata (*\*l'Aquilava* → *\*La Quilava* in tako dalje).

Ramovš in Kranzmayer prihajata pri razlagi krajevnih imen večkrat do različnih rezultatov, ne da bi mogli z gotovostjo reči, kateri ima prav. Ne da se odločiti, ali je podstavi imena *Pulst* slov. *\*pъlzišće* 'strmo, spolzko pobočje'<sup>11</sup> ali *\*pъlčišće* 'kraj, kjer se zbirajo ljudje';<sup>12</sup> za prvo razlago govori teren, za drugo pa zgodovinski preudarki.<sup>13</sup> Enak primer je s *Völkermarkt/Velikovec*, slov. dial. *Blqòdyc*, *Blqòdyc*, ki ga Ramovš<sup>14</sup> izvaja iz nemškega osebnege imena *Volcho*, Kranzmayer<sup>15</sup> pa z drugo razlago

<sup>8</sup> *Carinthia*, I, 112 (1922), 62 in sl.

<sup>9</sup> A. OGRIS, *Carinthia*, I, 174 (1974), 345.

<sup>10</sup> Onomastica slavogermanica XVII (1988) 33 sl. Kot nadaljnji dokaz, pravilnosti sklepa, da je v imenu *Klagenfurt/Celovec* mogoče videti vodno ime, lahko navedemo, da v okolici Celovca na vlažno mesto kažejo še štiri krajevna imena (ibidem 34 in sl.).

<sup>11</sup> Tako RAMOVŠ, 270.

<sup>12</sup> Tako KRANZMAYER, II, 46.

<sup>13</sup> Prim. O. KRONSTEINER, *Wiener Slavistisches Jahrbuch*, 24 (1978), 149 (z literaturo; pretiskano v *Österreichische Namenforschung*, 6 (1978), 1–2, priloga). KRANZMAYER (I, 23 sl.) povezuje *Virunum-Noreia-Caranta-Pulst* v »tradicionalno verigo«, ki jo predstavljajo »dvojna imena«.

<sup>14</sup> RAMOVŠ, 159.

istega imena iz slov. *Boliko*, prva razlaga je enostavnejša, zato verjetnejša, druge pa tudi ni čisto zavreči. V primeru *Tulschnig/Čanjče* bomo dali prednost Ramovšu<sup>16</sup> *\*tlbčaniŋi*: imena na *-iŋi* imajo pogosto v prvem delu osebno ime, v našem primeru *\*Tlbčanb* (k *\*tlbk-*),<sup>17</sup> in le redko toponimična občna imena, kar govori proti Kranzmayerjevi razlagi *\*dolčânjiče* »dolarinji«;<sup>18</sup> poleg tega kraj nima takega položaja, da bi bilo slovensko poimenovanje *dol* opravičeno.

Imamo pa primere, kjer ne moremo sprejeti ne Ramovševe in ne Kranzmayerjeve razlage. *Tschierweg* najbrž ni nastalo ne na podlagi slov. *\*surovica*<sup>19</sup> in ne iz *\*Črv(ov)iče* »Wurmdorf«;<sup>20</sup> nič ne govori proti temu, da *Tschierweg* (1090 Survic) razlagamo kot *Tschirnig* (1202 Sirwich, 1372 Suerwich) s podstavo *\*črnoviŋi* k osebnemu imenu *\*Črnb*<sup>21</sup> (*-weg* je v nemščini pogost odraz za alpskoslov. *-oviŋi*).<sup>22</sup> Da je alpskoslov. palatal *r'* oz. *d'* v nemščini substituiran *k* oz. *g*, je Ramovš pokazal na mnogih primerih, med drugim tudi pri imenu reke nem. *Gail*, slov. *Zilja* (starejše *\*d'zila*, prim. furl. *Zeie*, ital. listine *Zeglia*).<sup>23</sup>

Medtem ko je Kranzmayer<sup>24</sup> narečne posebnosti slovenskih in/ali alpskoslov. krajevnih imen le nakazal (pri čemer sledi svojemu učitelju P. Lessiak), razvija Ramovš v tem dokaj popolno sliko. Kot primer navajam glasovno skupino *šč* (iz *skj*<sup>25</sup> v priponi *-išče*: že P. Lessiak je ugotovil, da je zastopana v glavnem kot *st*, samo na zgornjem Koroškem in vzhodnem Tirolu kot *šk*. Ramovš navaja naslednje primere:

st: *Gassarest* [kosárist] (1124 Cozarist) *\*kozarišče*

*Grades(t)* (1301 Gradeys) *\*gradišče*

*Pulst* (961 Bulczisc) *\*pblzišče/\*pblčišče*

*Mairist* (1162 Miris) *\*myrišče*

šk: *Trasischk* (1352 Trasischge) *\*stražišče*

*Frischg* (*\*borišče*)

*Plasischg* (Kals, 1501 Plasisk)

*Plasisk* (Iseltal, 1329 Plasigke) *\*plazišče*

*Zaneischg* (Kals, *\*stanišče*)

*Ob(e)rischka* (ime gore, Debanttal, *\*oborišče*)

<sup>15</sup> KRANZMAYER, II, 72.

<sup>16</sup> RAMOVŠ, 267.

<sup>17</sup> Prim. zahodnoslov. osebna imena kot pol. *Thluczaŋ*, češ. *Thlučēn* in po izvoru luž. srb. krajevna imena kot *Tolkewitz*, *Tultewitz* (st. luž. srb. *\*Tulčovici*) (po E. EICHLER – H. WALTHER, *Untersuchungen zur Ortsnamenkunde und Sprach- und Siedlungsgeschichte des Gebietes zwischen mittlerer Saale und Weißer Elster* (Berlin, 1984), 315.

<sup>18</sup> KRANZMAYER, II, 230 sl.

<sup>19</sup> RAMOVŠ, 269.

<sup>20</sup> KRANZMAYER, II, 229.

<sup>21</sup> Na alpskoslov. področju dobro izpričano (prim. O. KRONSTEINER, *Die alpenlawischen Personennamen* (Dunaj, 1981), 30 sl.: *Črnb*, *Črnika*, *Črnej*): Prim. slov. priimke kot *Črsko*, *Črnej* itd., germanizirano *Tschernko*, *Tscherne* itd.

<sup>22</sup> Prim. med drugim *Radweg*, slov. *Radoviče* (*\*radoviŋi*).

<sup>23</sup> RAMOVŠ, 275.

<sup>24</sup> KRANZMAYER, I, 192 sl.

<sup>25</sup> RAMOVŠ, 270 sl.

Ta seznam dopolnjujemo z naslednjimi krajevnimi imeni:

- st: *Plaschischen/Plešišče* (1256 Blesnitz) \*plešišće  
*Gradisch* (\*gradišće)  
*Homölich/Hmelše* (1430 Chmelitsch) \*hmelišće  
*Rothéis/Rotišče* (1446 Ratteisch) \*rotišće  
*Gumisch/Gumlišče* (\*gumnišće)  
 \*Mairis(t) (danes Oberalbersdorf)/Mirišče (1150 Myrishe) \*myrišće  
*Straschitz/Postrazišče* (1391 Straesing) \*(po)stražišće (ime kmetije *Postraschischnig*)
- šk: *Griebitsch* (nar. *Grüebisk*, 1190 Grwohis = Gruobis[k]) \*grobišće  
*Kalischka* (Kanalska dolina) \*kališće  
*Klabisch* (nar. *Klewisk*) \*hlevišće

Na Štajerskem je pripona *-išće* dala *-iše*:<sup>26</sup>

- Fladischerhof* (1396 Flatieschen) \*blatiš(ć)e  
*Äußere Kainisch* (ca. 1300 Camisch) \*kamenis(ć)e  
*Kollisch* (1239 Goluz, 1334 Cholussen) \*kalis(ć)e

Če uporabimo Ramovša in Kranzmayerja, lahko stkemo veliko tanjšo mrežo slovanskih podatkov, kot če bi uporabili le enega ali drugega. Pričujoči seznam je bil sestavljen za Slovanski onomastični atlas.

Po našem mnenju je dvomljivo, da bi bilo tako lahko razlikovati slov. *se(d)lo* 'vas' in \**sedblo* 'sedlo'. V nasprotju z Lessiakom Kranzmayer vsekakor trdi: <sup>27</sup> »Mlajša krajevna imena *Zedl*, *Zödl* v osrednji Koroški [...] moramo [...] vezati s slov. *sedlo*: in res tako imenovani kraji ležijo vsi v bližini nizko ležečih prehodov in največkrat na mestih, kjer zasledimo bavarsko-avstrijske naselbine šele v 12. st.« V tej zvezi je Ramovš dosti bolj previden: »Seveda se ne da ugotoviti, ali in katera iz teh imen so izvedena iz *sedlo* ali iz *sedblo*«. <sup>28</sup>

Oglejmo si gradivo. Če sodimo po realni podobi, vsebujejo \**sedblo* 'sedlo' naslednja krajevna imena: *Zedl* in *Zödl* (Radenthain), *Zedl* (1570 *Potzedl*, kar pomeni pač 'pod sedlom', Kraig/Pfannhof), *Zedlitzberg* (1253 Zedelz, 1267–68 Nazzede, Himmelberg), *Zedlitzdorf* (1281 aput Zedeltz, Gnesau), *Zedlach* (1022–39 Cetulic, Matrei/vzhodna Tirolska). <sup>29</sup> Nasprotno pa najbrž smemo naslednja imena izvajati iz *se(d)lo* 'vas': *Zeltschach* (1060–88 Zedelzsch, Friesach in Pisweg), *Zelsach* (1137 Zelzsch, Trebesing), *Zedl* (1296 Zedlach, Krasta in Pisweg), *Zödl* (Steinfeld), *Welzelach* (\**velesedljah* »velika vas«, 1300 Welcedlach, Virgen/Vzhodna Tirolska), <sup>30</sup> pri teh krajevnih imenih ne govori nič proti razlagi z 'vas', tudi ne ležijo blizu gorskega sedla. Kakor kaže primer, je ohranjeno *-dl-* najti tudi v osrednjem prostoru Koroške, ki je bil zgoraj germaniziran, kakor tudi severneje (npr. na Štajerskem). <sup>31</sup> Tudi Vzhodna Tirolska ima *dl*: *Tscharniedling* (\**črnidlo*, Dölsach), <sup>32</sup> enako tudi

<sup>26</sup> Po B. MADER, *Die Alpenslawen in der Steiermark* (Dunaj, 1986), 126.

<sup>27</sup> KRANZMAYER, I, 193, opomba 26.

<sup>28</sup> RAMOVŠ, 194.

<sup>29</sup> Po M. VOGGENBERGER, *Die slawischen Ortsnamen in Osttirol*, dis. (Salzburg, 1983), 93.

<sup>30</sup> VOGGENBERGER, 91.

<sup>31</sup> Po MADER, 121 (in karta 7) je v tej avstrijski deželi v 7 od 9 krajevnih imen, ki vsebujejo *-dl-*, ta fonetična skupina ohranjena.

*Welzelach* (glej zgoraj). Za *-l-* iz *-dl-* v Vzhodni Tirolski ni primerov.<sup>33</sup>

V svojem izvajanju sem hotel pokazati, da je Fran Ramovš v svojih delih k zgodovini slovenskega jezika veliko prispeval za raziskovanje in razlago krajevnih imen na Koroškem in v Vzhodni Tirolski, kolikor so slovanskega izvora. Z njegovimi podatki se da Kranzmayerjeva knjiga Ortsnamenbuch von Kärnten glede slovanskosti v marsikaterem pogledu razširiti.

#### ZUSAMMENFASSUNG

Der vorliegende Artikel würdigt Ramovšs Arbeiten zur Kärntner Toponomastik. Er hat z. T. andere Namendeutungen vertreten als E. Kranzmayer in seinem »Ortsnamenbuch von Kärnten«; dies ist beispielsweise der Fall bei *Tultschnig*, *Völkermarkt* und *Tigring*, v. a. aber beim Namen der Landeshauptstadt *Klagenfurt*, slow. *Celovec*. Hier wird gezeigt, daß Ramovš mit seinem kelt.-rom. *\*Aquilava* den richtigen Weg gewiesen hat. Besonderes Augenmerk wurde auf die Lautgruppen alpenslav. *\*šč* und *\*dl* gelegt. Schon Ramovš hat festgestellt, daß es hier in Österreich zwei verschiedene, räumlich und zeitlich bedingte Reflexe gibt, nämlich dt. *st.* (*scht*) neben *schk* (*sk*) bzw. dt. *l* neben *dl*. Der Autor war bemüht, Ramovšs Angaben zu erweitern, um ein genaueres Bild der früheren dialektalen Verhältnisse in Kärnten, Osttirol und der Steiermark zu gewinnen.

<sup>32</sup> VOGGENBERGER, 86.

<sup>33</sup> VOGGENBERGER, 96.